

«Tertúlia del cafè Vila» de Girona, de Jaume Pons Martí, 1877

Miquel de Palol, inèdit

Primer capítol d'una novel·la inacabada

n l'última desena del segle passat, la ciutat comença va a desensonyar-se de l'ensopiment tradicional en què havia viscut durant dues o tres centúries. La població –tancada encara dins el cercle de muralla que, des dels fonaments de les cases del riu fins a la ratlla del Pla o els marges de les Pedreres i de Montjuïc, la tenien reclosa– guardava una patina d'humida grisor, un aspecte de soledat i retraïment, com si encara visqués en un endemà dels setges. Els seus casals, immensos, enmig de carrerons inversemblants, amb els portalons dovellats, esculpits amb adargues filigranades, o encapçalats per la concebuda "Ave Maria Puríssima", eren una desequilibrada contradicció si, d'un cop d'ull, els comparàveu amb els pisos d'estadants que hi havia alçats a les seves golfes, o amb els petits obradors o botigues amb què s'aprofitaven els baixos, persistents en el seu antic aspecte de quadra o de celler.

Estintolats ells amb ells, per arcs o arquitraves, dominaven –fins a prendre'ls l'esquinç del sol que els pogués pertocar–, un teixit de carrerons i placetes que sovint, com un laberint de pedra, conduïen al mateix lloc, però que cada una tenia una vida pròpia, com un destí a complir o un passat a

recordar, i que ostentava en rajoles blaves posades sota el fanal de gas o l'antic graeller de la cantonada, *Ferrerries velles, carrer del Raim, Mercaders, Plaça de les Olles...*

Una munió d'establiments, disbaratadament barrejats, omplien aquells barris, nuclis de la ciutat. Una revenderia al costat del carboner; la fleca i la taverna; l'ataconador o l'estable de les vaques lleteres. Però tots ells amb una parròquia comuna, destriada i silenciosa.

Fora muralles, però, un cop passats el pont o les palanques de l'Onyar, aprofitant el desgavell que havia enrunit allà per l'any trenta-cinc aquell bé-de-Déu de monestirs i convents –Santa Clara, Sant Agustí, Sant Francesc–, contagiada per l'onada de progrés que anava inflant Barcelona –i com si volgués desfer-se de la coïssor de plaça militar que l'estrenyia com un cilici amb els seus fortins i reductes– començava a invadir les feixes dels hortolans per cobrir algun carrer més ben ratllat amb algun establiment de més volada i bastir alguna fàbrica de millor presumpció que les de la Plaça del Molí, vora la Sèquia.

Inèdit

Per damunt de totes, amb fatxenda i fums de majordomia, enclavada entre vies de noms famosos i adients —com el Carrer del Progrés i de la Indústria— se n'alçava una que ella sola donà caràcter i categoria a la barriada. La "Fundició".

Havia importat joves Enginyers de Barcelona, tenia Muntadors i Oficials i Aprenents de totes menes. I a l'hora de plegar semblava talment que sortís dels seus tallers tota la joventut que la ciutat tenia.

Treballar a la "Fundició" ja era cosa de respecte. Sense adonar-se'n començava de crear una casta social d'un vernís de progrés més nou i més perillós que el dels liberals de l'època.

Era el temps que la ciutat, més o menys contagiada dels moments en què s'iniciava el segle, volgués o no volgués començava d'incorporar-se a quelcom nou i desbocat, desintegrant-se de la seva arqueologia no menys que en la intimitat de la vida dels seus homes.

Era un desdoblament, però, estranyament disconforme i sense gamma de continuïtat, com si una part s'ignorés a l'altra; la una aferrissada a subsistir, l'altra a no voler imitar, ni recordar.

Nosaltres, els vaillets d'aquells dies, havíem de viure i formar-nos, sense cap mena d'elecció, en un o altre clima.

Els qui, com jo, anàvem a estudi a cal senyor Llenas, del carrer de la Cort Reial, no teníem coneixença ni cap amistat amb els qui anaven a cal Senyor Roger, del Mercadal.

Del nostre districte, en sabíem tots els racons i amagatalls: Sortíem d'estudi a la desbandada, però ens agrupàvem tot seguit per anar corporativament a comprar una flaona a l'adrogueria dels Quatre Cantons, o unes auques i rodolins a cal Senyor Llach de Ferreries Velles, o cinc cèntims de boles de vidre a ca l'Havanera, del Carrer dels Ciutadans, una mulata indolent i voluminosa que ens meravellava perquè sempre l'havíem vist amb tabac als llavis, fumant com un carreter. Però aquell eixample urbà, amb tota la seva novetat i brogit, ens era interdit com si s'hagués tractat d'un país completament distint, o d'una ciutat llunyana.

Rarament ens hi arribàvem. Quan sortíem de l'escola, després d'haver-nos vigilat abans el senyor Llenas per si venien les tartanes del Pont Major —o els grans carros de quatre o cinc matxos que transportaven el paper de Banyoles i que constituïen el major perill ciutadà que ens podia esdevenir— ens bifuccàvem a colles segons visquéssim a la part de les Ballesteries, o a la part de la Plaça de l'Oli, i omplíem de crits i fins alguna vegada de baralles aquella menuda ciutat, tan acollidora.

Aquella tarda, en sortir havíem desviat una mica el nostre camí habitual. Estintolat en un pilar de les Voltes d'en Rosés, palplantat com un estaquirot, en Serrano, el cap dels guardes municipals, ens espiava. I això que al portal de ca la Rosària hi havia un parell de coves de taronges d'allò més llaminer i provocador!

Canviàrem el trajecte, torçant pel carreró veí quan ens sobtà quelcom estranyament al·lucinant, que parà en sec, com per encant, les nostres cridories: Estès a la vorera, de boca terrosa, fredament contursionat, hi havia un home. Apropant-nos l'un a l'altre, com per encoratjar-nos davant d'un temor insospitat, férem rotllana vora d'ell, resseguint amb els ulls esverats, silenciosament, aquella rígida immobilitat de cadàver, sense gosar ni retrocedir qui sap l'estona, fins que algun dels més grans, un cap de colla, va donar la consigna:

Anem-ho a dir a n'en Serrano!

Hi anàrem tots plegats, corrents, com si acabéssim de deslliurar-nos de quelcom fascinator.

En Serrano conversava amb la Rosària, amb la mandra que li era característica. El rodajàrem, turbulents, apedregant-lo talment de paraules:

Senyor Serrano! Al Carrer de la Neu hi ha un home mort!

Ens va mirar amb aquell aire de bon home que li traspuava de pertot i que ell volia amagar sota el posat ridículament ferotge dels seus gestos i les seves paraules:

Apa. "Largo de aquí". Cap a estudi!

No, senyor. Vingui. Vingui que ho veurà!

Ja us coneixo massa. Apa. "Fuera"; "Fuera";

Cregui's, que és veritat!

"Si me engañais...!!"

I fent-li escorta, orgullosos de conduir i de dirigir aquell home que moltes vegades ens havia acompanyat a casa agafats per l'orella, retornàrem al Carrer de la Neu.

Algú més hi havia aturat. El carreró era de pas i la Novena d'aquells dies era a la veïna Església del Carme. Ningú no s'havia apropat, però, ni un pam per veure el mort qui era.

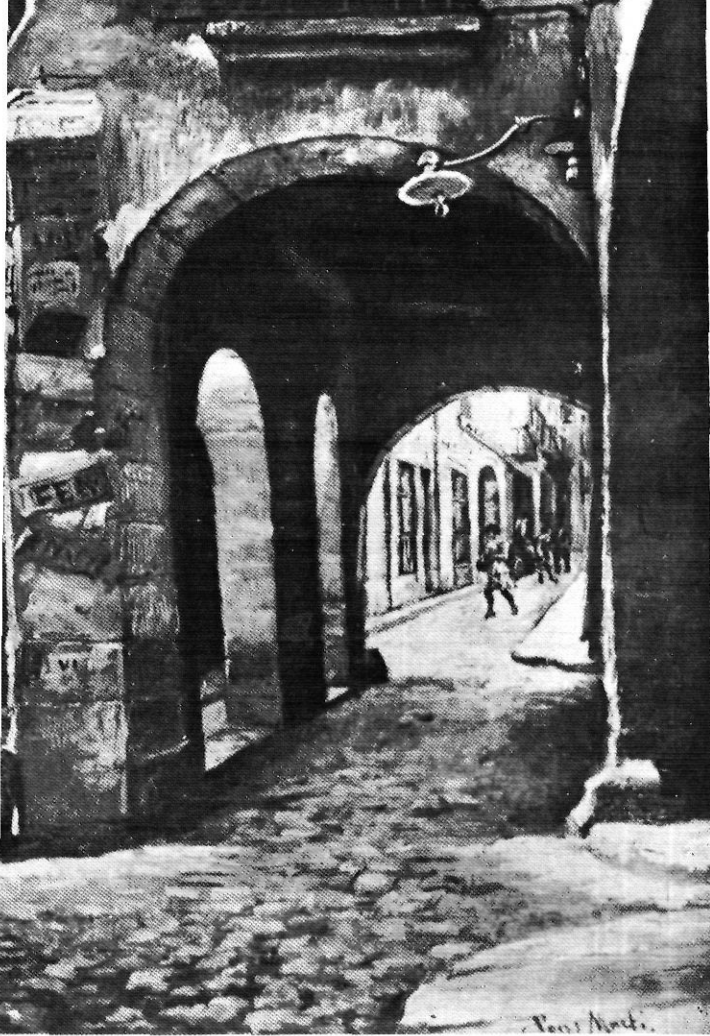
L'acompanyàrem fins al lloc. Tal vegada més a prop del que ell volia, ja que donà una passa enrera com si s'hagués punxat:

"Rediós! "Què ha sigut? Anava a ajupir-se, però es repensà.

"Serrano! Prudencia! Esto es cosa del jutge!"

De seguida, una mica refet, degué fer-se càrrec de la seva posició com a autoritat i començà a donar-nos ordres, que nosaltres deguérem complir amb una punta d'orgull, íntimament satisfets de ser necessaris i que se'ns hagués concedit importància. Uns vàrem anar a la Casa de la Ciutat a cercar "el municipal de retén" i avisar que vingués "la camilla". Els dos o tres més grans, al jutjat, a fer-ho saber per si l'autoritat judicial tenia alguna cosa a dir-hi. Encara que en Serrano ja sabia que "el senyor Jutge no vindria pas", puix que un dia "va haver d'anar a aixecar el cadàver d'un pobre carreter que s'havia penjat a les vigues de la quadra i una veïna hagué de donar-li un gotet d'aigua-naf per retornar-lo". *Mandarà a Xavier. Com sempre.*

Perquè, que es tractava d'un afer de jutjat, no hi havia cap dubte. Aquell home desconegut no havia pas mort sobtadament, no s'havia estabornit amb el caure. Quedava un regalim de sang dues o tres passes enrera. I per sobre de tot la seva presència imposava una basarda inexplicable.

«Les voltes de les Ferreries Velles», de Jaume Pons Martí, 1927

Vàrem complir les comandes tan ràpidament com les nostres cames ens permeteren. Una cursa desenfrenada que aprofitarem per escampar la notícia per tota la ciutat. Algú, des del pas de la porta, preguntava: *Què passa?* Responíem sense aturar-nos: *Al carrer de la Neu hi ha un home mort!*

Una altra vàina: *I no se sap qui és?*

Nosaltres, ja quasi l'hauríem dit, el nom. Fora del lloc, recollint les impressions amb més fredor, quan les formes i els detalls reapareixen amb més clarividència, ens semblà reconèixer aquell vestit, aquell posat, aquell aire del mort. Però el nom que ens venia a la imaginació era tan lluny de creure que ho rebutjàrem per impossible.

Però la obstinació durava. I quan de correguda vàrem dir un nom a la gent, va semblar que en teníem la certesa: *El senyor Mério!*

En retornar al carrer de la Neu, ja estava envaït d'una gernació nova. Hi havia acudit primer que nosaltres la policia del govern civil i l'oficial criminalista amb el senyor Jutge i el Forense.

Ja ni en Serrano no hi tenia autoritat, ni nosaltres, lloc. Encara que a empentes volguéssim posar-nos a primera fila.

El policia, sense voler-nos reconèixer els serveis i la primacia de la descoberta, ens féu fora. Amb un gest tan decisiu que no tenia retop: *I no tinguérem més remei que retirar-nos a la Plaça de les Castanyes si volíem seguir una mica de prop el desenllaç del fet.*

Havien ja reconegut el cos. Més encara, Poguérem veure-li el rostre. No ens havíem pas equivocat. Era el senyor Mério.

Tothom se'n feia creus: *Qui li haurà volgut tant de mal, a n'aquell Sant Home?* Començaren, un poc sibil·líiques, les primeres diligències judicials. Desapareixia l'espectacle per donar pas a la realitat: Una realitat crua i desagradable que anava estenent una inquietud i una basarda arreu.

Altrament, havien vingut també a estacionar-se prop de nosaltres els escombriaires que portaven la "camilla": Aquell

triangle de lona negra, bruta i mal inflada, imposava molt més que la presència del cadàver. Ens recordava els dies plujosos que la vàiem passar pel carrer, portant a l'hospital algun veí dels barris miseriosos de Pou-rodó o Sacsimor. O aquella tarda que la vegérem prop de les Boques del Molí, recollint el cos d'un ofegat.

El parrac d'home que, assegut en una de les semals, fumava la seva pipa, ens mirava amb un sol ull d'una manera sinistra. Començarem a tenir por.

Era ja tota la veritat que s'imposava a la novetat i la fantasia.

A poc a poc, acabàrem per abandonar el lloc renunciant a tota temptació de curiositat que encara tinguéssim, com si ens haguéssim sentit una mica tara de complicitat; com si la coïssor de la tragèdia comencés a pessigar-nos la cara.

La notícia corregué ràpidament per tota la ciutat.

Un grup de gent en un cantó de carrer, unes dones a la porta de la peixateria, els veïns en el marxapeu de la botiga, tothom comentava el fet inusitat d'aquella mort.

Del meu record no havia vist tal cosa... deia un.

Des d'aquells bandolers del "Relotger" i del "Menut de Pins", a qui varen donar garrot a l'Areny, mai no s'havia sentit a dir a Girona un fet semblant". No sembla sinó que ja som d'unes altres terres...

I, no es podrà saber, qui ha sigut, el malvat?

Pobre senyor Mério! Pensar que encara no feia ni mitja hora que l'havia saludat a la Plaça del Vi...! deia aquell.

Tampoc no fa mitja hora que jo també l'havia vist. Afegia l'altre.

Certament, feia mitja hora que l'havia vist tothom, amb aquell caminar calmós. capjup i aparentment absent de la realitat, amb què cada dia, metòdicament, resseguia el camí habitual dels seus afers o de les seves distraccions. Tal hora com aquella devia venir de la tertúlia de cal senyor Feliu, de la Plaça del Vi. Una típica tertúlia de cinc o sis menestrals —el senyor Feliu, l'adroguer del costat, dos o tres propietaris com el senyor Massanes o el senyor Pujols, un beneficiat de la catedral...— que es reunien, tot aprofitant l'hora de la vetlla, quan el comerç ja havia fet el seu fet en un fons de botiga de llibreter de la plaça, a comentar de política local, o de les noves que venien de la guerra o, simplement, continuaven les apostes pendents de la partida de tresillo del dia passat.

El senyor Mério era un dels concorrents més constants, a la tertúlia. S'asseia en un tamboret rera els jugadors de la partida, comentava les jugades —sempre demanant permís per fer-ho— o intervenia en la conversa amb les paraules justes, per expressar sempre la seva conformitat al que deia l'amo de l'establiment, o el senyor beneficiat, com si el fet que se'l comptés com un dels contertulis l'obligués a aquell acte de servitud.

Aquella tarda s'havia retirat de la tertúlia més aviat que de consuetud. Semblava nerviós i preocupat. De tant en tant mirava l'hora en el seu rellotge d'or i donava una ullada al defora, com si esperés el pas d'algú que l'hagués citat per una hora determinada.

Tothom se n'havia adonat; fins el beneficiat, que era un home jovial i animat d'una simpàtica ironia, li havia tirat alguna xonxa plena d'un humor mal intencionat.

A la tertúlia li coneixien una petita flaca d'home solter i alguna vegada provaven de fer-lo descabdellar parlant-li de les gràcies d'alguna mossa que passés davant de la botiga: El senyor Mério, però, s'acuirassava dins la prudència més absoluta, enrogia una mica i defugia la conversa com d'escaldar-se.

El senyor beneficiat li digué:

No crec en una castedat absoluta, senyor Mério. Vostè, el dia més impensat, ens atabalarà amb la nova d'un casori.

El senyor Mério somreia i callava.

El senyor Feliu dissentia del beneficiat. Ell n'estava convençut, del celibat perpetu del senyor Mério. El senyor

«Plaça i caserna de Sant Francesc», de Jaume Pons Martí

Inèdit

Feliu era un poc supersticiós i un molt afeccionat a la rifa. Per la rifa, res més que per la rifa, hauria perdut el seny. Jugava a tots els sorteigs: Cercava els números dels bitllets més estrambòtics adients als que havia sumat en un atzar, o havia somniat a la nit, o li havia suggerit la criada: l'afany de trobar-se un dia, sense maldecaps pels diners, poder tancar l'establiment sempre, fer una vida d'"americano" per gràcia d'una fortuna pervinguda sobtadament per les giragonses d'una bola dins un bombo, el tenia al·lucinat.

I mai no havia tingut la més petita sort! Mai cap dels seus números no havien sortit a les llistes dels premis!

En canvi, el senyor Mério, que jugava poc i amb desgana, era d'una sort entremaliada: No hi havia sorteig que no fes denteta al senyor Feliu. Venien el diari amb les llistes: Es treia uns bitllets de la cartera ¿Vol mirar el 17002? i el 27235? I sempre, l'un o l'altre, hi eren. Petites quantitats, reintegraments si voleu, però hi eren.

Per això el senyor Feliu, acieniat en tot, supersticiós en tot, havia de contradir el senyor beneficiat: *"Afortunado en el juego...!"*

Quan la nova arribà a la tertúlia hi hagué una ràpida commoció: *No pot ser. No és possible!*

I la mateixa força argumental del carrer: *Si encara no fa mitja hora que era aquí! Que seia aquí mateix...!*

No semblava que en tant poc temps, en aquesta ciutat lenta i reposada, pogués haver ocorregut un fet tan decisiu per a un home. Era una cosa cruel, un calfred de misteri incomprendible. Quelcom que es podia haver evitat, retenint-lo uns minuts més; seguint-lo; vigilant el qui l'esperava.

Perquè, ell esperava algú, no hi havia dubte. Tots recordaven el seu nerviosisme desacostumat; el seu mirar i remirar el rellotge; el seu sotjar al defora amb insistència; tot allò que havia sigut un motiu de plasereria i de bromes que ara semblaven massa tràgiques.

¿Era que ell ja vivia en la inquietud d'una amenaça? És que l'havien sorprès, preparant-li un parany? Per què? Qui?

El senyor Mério, almenys per la coneixença que ells en tenien, era una persona reposada i metòdica, sense contrasentits ni exabruptes: Cascadun d'ells li ho hauria confiat tot. De la seva bondat, de la seva rectitud, hi haurien posat les mans al foc. No era tampoc persona adinerada perquè algun lladregot li exigís diners amb amenaces, en la contraclaror d'una entrada solitària.

¿No hauria estat víctima d'una equivocació, o d'un embriac de mals instints? Era, però, un fet estrany, la decisió del senyor Mério d'anar-se'n a deshora. Altrament, el seu camí de cada dia, fins a l'Església del Carme, el feia per l'indret més curt i més transitat: Carrer de Ciutadans avall. ¿Per què, aquella tarda, havia torçat pel carrer solitari de Mercaders i carrerons veïns? ¿Qui l'havia acompanyat, o qui el sotjava en aquella curta travessera del carrer de la Neu?

Prou ho esbrinaria el jutjat. Girona és molt petita perquè un fet així no traspui de seguida. I per si fos un foraster, els portals de les muralles són ben guardats, i se sap qui entra i surt. I la guàrdia civil patrulla per les carreteres o tota hora.

I amb la confiança que "algú s'encarregaria d'esclarir el fet", convençuts que ni ells no podien ja fer-hi res, ni es podia desfer l'inevitable, amb un "Déu l'hagi perdonat" acomiadaren el seu record i reprengueren la partida de tresillo interrompuda.

La transcripció és fidel a l'original de Miquel de Palol. Únicament, per mor d'una més bona comprensió, s'ha adequat l'ortografia d'acord amb les normes actuals i s'han actualitzat alguns signes de puntuació quan la lectura podia resultar equívoca.